

Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego
Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
Oddział w Rzeszowie

Sławomir Mańko

Polski ruch ludowy
wobec Żydów
(1895–1939)

Warszawa 2010

SPIS TREŚCI

Przedmowa	9
Wstęp	11

CZĘŚĆ I WOBEC SPOŁECZNOŚCI ŻYDOWSKIEJ PRZED ODZYSKANIEM NIEPODLEGŁOŚCI

Rozdział I. Warunki kształtowania się polskiego ruchu ludowego na przełomie XIX i XX wieku

1.1. Galicja	25
1.2. Królestwo Polskie	43
1.3. Zabór pruski	53

Rozdział II. Społeczność żydowska na przełomie XIX i XX wieku

2.1. Królestwo Polskie	59
2.2. Galicja	69
2.3. Zabór pruski	77

Rozdział III. Tradycyjne sfery kontaktów chłopsko-żydowskich. Płaszczyzny współpracy i konfliktów

3.1. Miejsce Żydów w polskiej kulturze ludowej	83
3.2. Stosunki ekonomiczne wsi z Żydami	85
3.3. Obraz Żydów w świetle wspomnień chłopskich	89
3.4. Karczma a chłopci	91
3.5. Żyd – „wyzyskiwacz”, „przyjaciół” i „doradca”	94
3.6. Wpływ Kościoła katolickiego na stosunek chłopów do Żydów	96

Rozdział IV. Kwestia żydowska w oficjalnych deklaracjach programowych i prasie polskiego ruchu ludowego

4.1. W pierwszych programach galicyjskiego ruchu ludowego	99
4.2. W programach ruchu ludowego w Królestwie Polskim	102
4.3. Obraz Żydów w galicyjskiej prasie ludowej i prasie dla wsi	104
4.4. Ludowa prasa z Królestwa Polskiego o Żydach, ich roli oraz stosunkach z wsią	111
4.5. Wpływ I wojny światowej na stosunek ludowców do Żydów	115

CZĘŚĆ II
W OKRESIE NARODZIN PAŃSTWA I FUNKCJONOWANIA
DEMOKRACJI PARLAMENTARNEJ W II RP (1918–1926)

Rozdział I. W okresie narodzin II Rzeczypospolitej (1918–1922)

- 1.1. Struktura społeczna i agrarna wsi 123
- 1.2. Stosunek PSL „Piast” do spraw żydowskich 130
- 1.3. Poglądy PSL „Wyzwolenie” 134
- 1.4. Inne mniejsze grupy ludowców wobec problematyki żydowskiej . . 137
- 1.5. Kwestia żydowska w okresie Rządu Obrony Narodowej
pod kierownictwem premiera Wincentego Witosa 139

**Rozdział II. Struktura, liczebność i oblicze polityczne ludności
żydowskiej po odzyskaniu niepodległości**

- 2.1. Struktura i liczebność ludności żydowskiej 149
- 2.2. Próby osadnictwa żydowskiego na wsi 152
- 2.3. Żydowskie gminy wyznaniowe 155
- 2.4. Oblicze polityczne Żydów polskich i ich udział w życiu
politycznym RP 158

**Rozdział III. Współpraca i spory między klubami chłopskimi
a reprezentacją społeczności żydowskiej na forum
Sejmu Ustawodawczego (1919–1922)**

- 3.1. Wobec udziału Żydów w strukturach Sejmu Ustawodawczego 165
- 3.2. Stosunek do wystąpień antyżydowskich u zarania
II Rzeczypospolitej 171
- 3.3. W okresie wojny z Rosją bolszewicką w 1920 r. i zagrożenia
niemieckiego 185
- 3.4. Stosunek do służby wojskowej i obrony granic RP 187
- 3.5. Próby rozwiązania spraw handlowo-gospodarczych i walka
z konkurencją żydowską 190
- 3.6. W pracach nad reformą rolną 198
- 3.7. Krytyka roli Żydów w ustalaniu treści Traktatu między Głównymi
Mocarstwami Sprzymierzonymi i Stowarzyszonymi a Polską 203
- 3.8. W dyskusjach nad konstytucją, prawami obywatelskimi
i ordynacją wyborczą 208

**Rozdział IV. Stosunek ludowców do spraw mniejszości żydowskiej
w okresie sejmu I kadencji (1922–1926)**

- 4.1. Podczas wyborów do sejmu I kadencji i powołania nowego sejmu . . 217
- 4.2. Wobec zabójstwa prezydenta RP Gabriela Narutowicza 221
- 4.3. Powstanie rządu tzw. większości polskiej i jego program
wobec Żydów w 1923 r. 224

4.4. Po upadku II gabinetu Wincentego Witosa	237
4.5. Wobec szkolnictwa i języka żydowskiego	249
4.6. Kwestie gospodarcze – handel, pośrednictwo i spółdzielczość	254
4.7. Wokół reformy rolnej	263
4.8. Język prasowy ludowców używany wobec Żydów	265
4.9. Młodzież wiejska wobec Żydów	267

CZĘŚĆ III

LUDOWCY I ŻYDZI MIĘDZY DEMOKRACJĄ A AUTORYTARYZMEM W POLSCE (1926–1939)

Rozdział I. Obóz ludowy wobec kwestii żydowskiej po przewrocie majowym w 1926 roku

1.1. Następstwa zamachu stanu marszałka J. Piłsudskiego w maju 1926 r. dla państwa i ruchu ludowego	273
1.2. W okresie zaostrzania się stosunków sanacji ze zwolennikami demokracji parlamentarnej (1926–1927)	284
1.3. W okresie tworzenia się opozycji antysanacyjnej i wyborów do sejmu II kadencji 8 III 1928 r.	296
1.4. Centrolew w obronie demokracji parlamentarnej i wolności politycznej obywateli. Stosunek do postulatów żydowskich	306
1.5. W cieniu Brześcia i w okresie represji obozu majowego wobec ludowców	317
1.6. Ruch młodzieży wiejskiej wobec kwestii żydowskiej	320

Rozdział II. Powstanie Stronnictwa Ludowego w 1931 r. i jego stosunek do problematyki żydowskiej (1931–1935)

2.1. Następstwa zjednoczenia partii chłopskich w 1931 r.	323
2.2. Wobec objawów kryzysu gospodarczego na wsi i roli w nim Żydów	328
2.3. Sprawa brzeska i ocena stosunku do niej przywódców żydowskich	336
2.4. W okresie wewnętrznych tarć w SL (1933–1935)	338
2.5. Ludowcy wobec Żydów w apogeum wielkiego kryzysu gospodarczego na wsi	342

Rozdział III. W okresie konsolidacji SL i wzmoczonej akcji politycznej na wsi (1935–1937)

3.1. Ocena przez ludowców wzajemnych stosunków sanacji z Żydami	347
3.2. Wobec stosunku Żydów do konstytucji kwietniowej i wyborów sejmowych z 1935 r.	351
3.3. Sprawa żydowska w świetle agrarystycznej wizji Polski opracowanej przez wiciarzy i ludowców	357

- 3.4. Praktyczna realizacja programu SL w kwestii żydowskiej 366
3.5. „Renegaci” i uciekinierzy z ruchu ludowego wobec Żydów 368

Rozdział IV. W okresie masowych wystąpień i strajku chłopskiego na wsi (1936–1937)

- 4.1. Nasilenie aktywności politycznej SL – manifestacja nowosielecka z 29 VI 1936 r. 375
4.2. Demonstracja w Wierzchosławicach i ocena jej skutków przez Żydów 377
4.3. Wielki strajk chłopski z sierpnia 1937 r. i stosunek do niego ludności żydowskiej 380

Rozdział V. W ostatnich latach niepodległości II RP (1937–1939)

- 5.1. Stosunek do sprawy *numerus clausus* i wystąpień antyżydowskich w kraju 385
5.2. Ludowcy wobec ustawy o ograniczeniu uboju rytualnego 396
5.3. Wobec antysemitycznych działań Rzeszy Niemieckiej 401
5.4. Poglądy ludowców na rozwiązanie kwestii żydowskiej w Polsce . . . 406
5.5. Przed zagładą Żydów polskich i wybuchem II wojny światowej . . . 409

- Zakończenie** 417
Aneks źródłowy 425
Spis tabel 431
Spis ilustracji 433
Wykaz źródeł i literatury 435
Indeks nazwisk 469